

חֹבֶרֶת ט"ו בשבט

© ESKY
英

י"ל בסיוע ארגון אחינו טל: 1-800-20-18-18

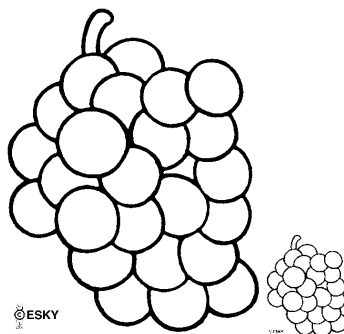
פרק א'

ראש השנה לאילנות

חמשה עשר בשבט - ראש השנה לאילן. למאי נפקא מינה ?

1. לענין מעשרות: הואיל והמעשרות אינם שוים בכל שנה (כפי שנלמד בהמשך) והואיל ואין מעשרים מפירות שנה אחת על פירות שנה אחרת - איזה הוא היום שבו יוצאת שנה אחת ונכנסת שנה שניה? ט"ו בשבט! (מעשרות נוהגים גם בפירות האילן וגם בירקות).
2. לענין ערלה: הואיל ואסור מהתורה לאכול את הפירות הגדלים באילן בשלש השנים הראשונות מנטיעתו (כפי שנלמד בהמשך) - התאריך המחליף בין שנות הערלה לשנת ההיתר הוא ט"ו בשבט, כלומר: כל הפירות שחנטו לפני ט"ו בשבט של השנה הרביעית עדיין ערלה הם ואסורים באכילה. (ערלה נוהגת רק בפירות האילן ולא בירקות).
3. לענין רבעי: הואיל ופירות הגדלים באילן בשנה הרביעית קדושים הם (כפי שנלמד בהמשך) ונקראים "נטע רבעי" - התאריך המחליף בין שנת הרבעי לשנה שהפירות כבר לא קדושים הוא ט"ו בשבט, כלומר: כל הפירות שחנטו לפני ט"ו בשבט של השנה החמישית עדיין רבעי הם ויש לאוכלם בקדושה. (רבעי נוהג רק בפירות האילן ולא בירקות).
4. לענין שביעית: הואיל והפירות הגדלים בשנה השביעית קדושים הם בקדושת שביעית לפיכך:

- התאריך המחליף בין פירות שנה שישית שאינם קדושים לפירות שנה שביעית הקדושים הוא ט"ו בשבט של השנה השביעית כלומר: כל הפירות שחנטו לפני ט"ו בשבט של השנה השביעית עדיין אינם קדושים בקדושת שביעית, והפירות שחנטו אחרי ט"ו בשבט של השנה השביעית קדושים בקדושת שביעית.
- כמו כן התאריך המחליף בין פירות שנה שביעית הקדושים לפירות שנה שמינית שאינם קדושים הוא ט"ו בשבט של השנה השמינית כלומר: כל הפירות שחנטו לפני ט"ו בשבט של השנה השמינית עדיין קדושים בקדושת שביעית, והפירות שחנטו אחרי ט"ו בשבט של השנה השמינית כבר אינם קדושים. (קדושת שביעית נוהגת גם בפירות האילן וגם בירקות).

שאלות חזרה לפרק א'

1. ט"ו בשבט ראש השנה לאילנות:

א. לענין מעשרות – הסבר.

ב. לענין ערלה – הסבר.

ג. לענין רבעי – הסבר.

ד. לענין שביעית – הסבר.

א.

ב.

ג.

ד.

2. מדוע קבעו חכמים את יום ט"ו בשבט כיום גבול בין שנה לחברתה?

3. כתוב 3 מנהגים שנוהגים בט"ו בשבט?

פרק ב'

תרומות ומעשרות

- כל מאכל אדם שגידולו מן הארץ הרי הוא טבל ("טב לא" = לא טוב) ואסור באכילה עד שיופרשו ממנו תרומות ומעשרות.
- מצות הפרשת תרומות ומעשרות נוהגת בפירות, ירקות, תבואה וקטניות שגדלו באדמת ארץ ישראל ובכל המוצרים שנעשו מהם.
- וזוהי אחת המעלות שנשתבחה בהן ארץ ישראל לעומת שאר הארצות- שרק בפירות הגדלים בה יש לקיים מצות הפרשת תרומות ומעשרות.
- מן התורה חייבים להפריש תרומות ומעשרות רק מדגן, תירוש ויצהר. דגן - חמשת מיני דגן: חיטים, שעורים, כוסמין, שיפון ושיבולת שועל (בין שאוכלם כמו שהם ובין שעשה מהם לחם). תירוש: - ענבים ויין. יצהר: - זיתים ושמן זית. שאר כל הפירות חייבים בתרומות ומעשרות מדרבנן.
- לפני ההפרשה מפירות שהם ודאי טבל מברכים "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו להפריש תרומות ומעשרות".
- אם יש ספק אם הפרישו מהפירות תרומות ומעשרות- הרי הפירות "ספק טבל" וחייבים להפריש מהם תרומות ומעשרות, כמו מטבל ודאי, אך מפרישים בלי ברכה.
- בימי יוחנן כהן גדול שלחו בית דין הגדול ובדקו בכל גבול ישראל ומצאו שהכל זהירים בתרומה גדולה ומפרישים אותה, אבל בשאר המעשרות היו עמי הארץ מישראל מקילים על עצמם ולא היו מפרישים אותם לפיכך גזרו שלא יהיו נאמנים על המעשרות אלא אנשים נאמנים, אבל עמי הארץ פירותיהם ספק ואין נאמנים לומר מעושרים הם. לכן פירות שנקנו מעמי הארצות נקראים פירות "דמאי" (דא מאי = זה מהו?) וחייבים מדרבנן להפריש מהם תרומות ומעשרות, אך מפרישים בלי ברכה.
- מקילים בדמאי יותר מאשר בספק טבל. לדוגמא: המשנה אומרת (מסכת דמאי פרק ג') "מאכילין את העניים דמאי".
- "דמאי" ראשי תיבות די מחסורו אשר יחסר לו.

תרומות ומעשרות כוללים

שני מעשרות:

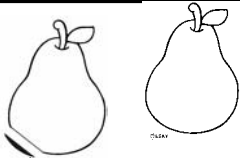
- א. מעשר ראשון.
- ב. מעשר שני או מעשר עני.

שתי תרומות:

- א. תרומה גדולה.
- ב. תרומת מעשר

תרומה גדולה

"ראשית דגנך תירושך ויצהרך... תתן לו כי בו בחר
ה' אלוקיך מכל שבטיך לשרת בשם ה' הוא ובניו כל
הימים".

תרומה גדולה - כלשהו

1. מצות "עשה" על בעל הפירות להפריש תרומה מפירותיו ולתיתה לכהן.
2. פירות התרומה הם קודש ואסור למי שאינו כהן לאוכלם.
3. שיעור התרומה גדולה - מדין תורה:
בכל שהוא (אפילו גרגיר חיטה אחד פוטר ערימת חיטים גדולה). אבל חז"ל קבעו שיעורים: עין יפה אחד מארבעים, עין בינונית אחד מחמישים, עין רעה אחד משישים.
4. כהן שנטמא אסור באכילת תרומה. לכן בזמן הזה שכולנו טמאי מתים וכן אין כהן מיוחס-ודאי, אסורה התרומה באכילה ולכן בעל הפירות מפריש רק כל שהוא (כשיעור התורה) ל"תרומה גדולה", והיות ואסור להשליך פירות תרומה בדרך בזיון עליו לקוברם או לעוטפם בנילון ואז ישימם באשפה.

מטעמי המצוה:

לפי שהדגן והתירוש והיצהר הם עיקר מחייתם של הבריות, והעולם כולו להקב"ה, על כן ראוי לאדם לזכור את בוראו על הברכה אשר ברכו, ושיפריש קצת ממנו לשם ה', ויתננו למשרתיו שהם הכהנים העוסקים תמיד במלאכת שמים, - עוד טרם יגע בו יד אדם ויהנה ממנו כלל.

(ספר החינוך תק"ז)

מעשר ראשון

"כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' נתתי ללוויים
לנחלה".

1. אחרי שבעל הפירות הפריש מפירותיו תרומה גדולה, מפריש עשירית (10%) ממה שנשאר ונותנה ללוי, ונקרא "מעשר ראשון".
2. בזמן הזה שאין לוי מיוחס-ודאי, פטורים מלתת את המעשר ראשון ובעל הפירות רשאי לאוכלו בעצמו.
3. יש מהדרין לתת "מעשר ראשון" ללוי, גם בימינו, כשמפריש מפירות שהם טבל ודאי.
4. פירות מעשר ראשון הם טבל ואסורים באכילה לפני שהפרישו מהם תרומת מעשר. ורק לאחר שהפרישו מהם "תרומת מעשר" הם מותרים באכילה.

מעשר ראשון

מטעמי המצוה:

לפי שבשבת הלוי בחר ה' מתוך אחיו לעובדו תמיד במקדש, על כן היה מחסדו עליהם לתת להם מחיתם דרך כבוד, כי כן יאות למשרתי המלך שתהיה ארוחתם מזומנת להם על ידי אחרים שיכינוה להם, ולא יצטרכו הם להתייגע בדבר, זולת בעבודת המלך היקרה. והמחיה משרתי א-ל בממונו- ברכת ה' תנוח עליו בכל אשר יש לו כנאמר בחז"ל (אבות ג): "מעשרות- סיג לעושר".

(ספר החינוך שצ"ה)

"עשר בשביל שתתעשר".

(תענית ט)

"עשר תעשר את כל תבואת זרעך".

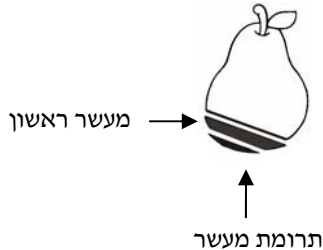
(דברים י"ד כ"ב)

אמר ר' יוחנן: מאי עשר תעשר? עשר בשביל שתתעשר. פגש ר' יוחנן את בנו של ריש לקיש ושאל אותו "פסוק לי פסוקך" (איזה פסוק למדת היום בתלמוד תורה?) ענה לו: "עשר תעשר את כל תבואת זרעך". הוסיף הילד ושאל את ר' יוחנן שהיה דודו (אחי אמו): מה פרוש עשר תעשר? מדוע הלשון כפולה? ענה לו ר' יוחנן: עשר בשביל שתתעשר! שאל הילד: מנין לך שמי שמעשר מתעשר? אמר לו ר' יוחנן: לך ותנסה! שאל הילד: ומי מותר לנסות את ה' והרי כתוב "לא תנסו את ה' אלוקיכם" (דברים ו' ט"ז) עמר לו ר' יוחנן. רמזיך - מותר לנסות את ה' שנעמר

תרומת מעשר

"והרמתם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר".
(במדבר י"ח)

1. הלוי המקבל את ה"מעשר ראשון" ומפריש מזה עשירית (שהוא אחד ממאה(1%) מכל הפירות) ונותנה לכהן, ונקראת "תרומת מעשר".
2. "תרומת מעשר" דינה כתרומה גדולה שאסורה באכילה למי שאינו כהן.
3. בזמן הזה שבעל הפירות אוכל בעצמו את פירות המעשר הראשון כמבואר לעיל ("מעשר ראשון"- סעיף 2) עליו להפריש תרומת מעשר ולקוברו או לעוטפה בנילון ואז ישימנה באשפה.

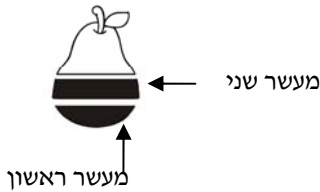
מעשר שני

"וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו כי ירחק ממך המקום אשר יבחר ה' אלוקיך לשום שמו שם כי יברכך ה' אלוקיך. ונתתה בכסף וצרת הכסף בידך והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלוקיך בו. ונתתה הכסף בכל אשר תאווה נפשך ואכלת שם לפני ה' אלוקיך ושמחת אתה וביתך".
(דברים י"ד)

"עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה, ואכלת לפני ה' אלוקיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם מעשר דגנך תירושך ויצהרך. למען תלמד ליראה את ה' אלוקיך כל הימים".
(דברים י"ד)

1. אחרי הפרשת מעשר ראשון מפרישים מעשר נוסף, עשירית מן הנשאר, 9% מכל הפירות. מעשר זה נקרא "מעשר שני".

2. בזמן שבית המקדש היה קיים בשנה הראשונה, שניה, רביעית וחמישית לשמיטה (אבד"ה) היו הבעלים מעלים את פירות המעשר לירושלים ושם אוכלים אותו בקדושה ובטהרה.
3. אם בעל הפירות היה גר רחוק מירושלים ולא יכול היה לעלות את פירותיו לירושלים – היה פודה את הפירות על כסף ואז עוברת הקדושה לכסף, ואת כסף הפדיון היה מעלה לירושלים וקונה בהם מצרכי אוכל ומשקה. פעולה זו נקראת "חילול מעשר שני".
4. כשפירות המעשר והכסף עליו פודים הם של אדם אחד צריך להוסיף בכסף חמישית מעל שוויים של הפירות.
5. בזמן הזה שכולנו טמאי מתים פודים את המעשר שני בתוספת חומש על מטבע ששונה פרוטה (ואם המטבע שווה יותר- יכול לחלל ולפדות עליה כמה פעמים כשיעור הפרוטות שיש בה. מחיר הפרוטה משתנה בהתאם למחירי שוק המתכת (הכסף) הבין לאומי כפי השווי של 1/40 (אחד מארבעים) גרם של כסף טהור. בתאריך י' בטבת תשס"ד ערך הפרוטה היה כ- 3 אג'. את המטבע צריך לאבד (לשחקו או לזרוקו לים) והוא אסור בשימוש.
6. בפירות שהם טבל ודאי מברך על חילול מעשר שני "אשר קדשנו במצוותיו וציונו על חילול מעשר שני" ואח"כ אומר: הרי פירות הללו מחוללים על מטבע זה.
7. בנוגע לזמן הביעור של מטבע זה (שחילל עליו את המעשר שני) עיין להלן בפרק ביעור מעשרות.

מעשר עני

מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההיא והנחת בשעריך, ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ואכלו ושבעו למען יברכך ה' אלוקיך בכל מעשה ידך אשר תעשה.

1. בשנה השלישית ובשנה השישית לשמיטה (ג"ו) מפרישים "מעשר עני" במקום מעשר שני.
2. מעשר זה ניתן לעניים והם אוכלים אותו בכל מקום בארץ ואין בו כל קדושה.
3. מעשר עני נהוג בזמן הזה כמו בזמן שבית המקדש היה קיים, ובפירות שהם "טבל ודאי" חייב לתת את המעשר עני לעני.
4. בפירות שהם "ספק טבל" – יש להפריש מעשר עני, אך לא חייבים לתיתם בפועל לעני אלא נשאר אצל בעל הפירות.

מטעמי המצוה:

שרצה ה' שיהיו ברואיו מלומדים ומורגלים במידת החסד והרחמים, כי היא מידה משובחת, ומתוך הכשר גופם במצוות הטובות, יהיו ראויים לקבל הטוב, שחלות הטובה והברכה היא לעולם על הטוב, וכשנקנה לנו מידות החסד והחנינה והחמלה, והן תהיינה קבועות בנו אז נהיה ראויים לקבלת הטובה ויושלם חפץ ה' להטיב לאדם בעולם הזה ובעולם הבא.

(לפי החינוך, סי' ז')

ט ב ל ת ס י כ ו ם

ד י ן המתנה בימינו	הכמות	מינות למי	המתנה	
בעל הפירות מפריש כל שהוא, קוברה או עוטפה ומשליכה לאשפה	מהתורה: כל שהוא מדרבנן: עין יפה 1\40 עין בינונית 1\50 עין רעה 1\60	בעל הפירות לכהן	תרומה גדולה	א.
נשאר אצל בעל הפירות. (בטבל ודאי יש מהדרין לתת ללוי)	עשירית מהפירות הנותרים (אחרי הפרשת התרומה הגדולה)	בעל הפירות ללוי	מעשר ראשון	ב.
בעל הפירות קוברה או עוטפה ומשליכה לאשפה	עשירית מהמעשר ראשון שקיבל	הלוי לכהן	תרומת מעשר	ג.
בעל הפירות פודה על פרוטה ומותר באכילה	עשירית מהפירות הנותרים (אחרי הפרשת המעשר הראשון)	בעל הפירות אוכל בעצמו בירושלים	מעשר שני (בשנים א, ב, ד, ה, לשמיטה)	ד.

בטבל ודאי: בעל הפירות נותן לעני ובספק טבל: נשאר אצל בעל הפירות	עשירית מהפירות הנותרים (אחרי הפרשת המעשר הראשון)	בעל הפירות לעני	מעשר עני (בשנים ג, ו, י, לשמיטה)	ה.
--	---	-----------------	--	-----------

מצות בעור מעשרות

1. בשנה הרביעית לשנת השמיטה ובשנה השביעית (שנת השמיטה) ביום י"ד ניסן- ערב חג הפסח, חייב להפריש את כל מעשרותיו (ואסור להשאיר ברשותו פירות טבל) ולתת מעשר עני לעני, ולפדות את המעשר שני, ולחלל את המטבע של המעשר שני על פרוטה ולאבדה.
2. בזמן שבית המקדש היה קיים היו חייבים להתוודות אחר שקיים מצות ביעור ולומר את פרשת וידוי מעשר:

"כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר ונתתה ללוי לגר ליתום ולא למנה ואכלו בשעריך ושבעו. ואמרת לפני ה' אלוקיך בערתי הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי ולגר ליתום ולא למנה ככל מצותך אשר צויתני לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי. לא אכלתי באוני ממנו ולא בערתי ממנו בטמא ולא נתתי ממנו למת שמעתי בקול ה' אלוקי עשיתי ככל אשר צויתני. השקיפה ממעון קדשך מן

3. נוהגים לומר פרשת וידוי מעשרות ביום שביעי של פסח לפני תפילת מנחה ויש נוהגים לאומרה בציבור מתוך ספר תורה, אך בלי ברכות.

נוסח הפרשת תרומות ומעשרות

יותר מאחד ממאה שיש כאן
 הרי הוא תרומה גדולה בצד צפוני.

אותו אחד ממאה שיש כאן
 ועוד תשעה חלקים כמותו
 בצד צפוני של הפירות
 הרי הוא מעשר ראשון.

אותו אחד שעשיתיו מעשר ראשון
 עשוי תרומת מעשר.

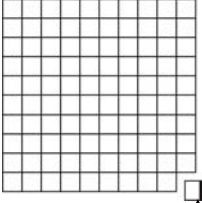
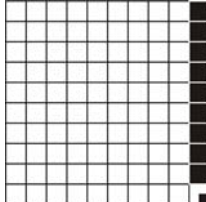
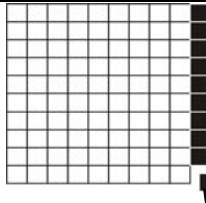
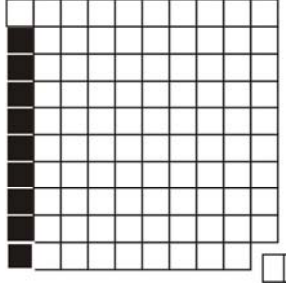
ומעשר שני בצד דרומי.
 ומחולל הוא וחומשו
 על פרוטה במטבע

שיחזקתה לחלה מעשר שני ויביע.

ואם צריך מעשר עני

הסבר נוסח הפרשת תרומות

ומעשרות

מה עושים עם ההפרשה	המילים בנוסח ההפרשה	הנושא
שייך לכהן. בזמנינו: עוטפים בנילון ומשליכים לאשפה	 <p>יותר מאחד ממאה שיש כאן הרי הוא תרומה גדולה בצד צפונו. תרומה גדולה כל שהוא</p>	הפרשת תרומה גדולה (אפילו כל שהוא)
שייך ללוי. בזמנינו: לבעלים	 <p>אותו אחד ממאה שיש כאן ועוד תשעה חלקים כמותו בצד צפונו של הפירות הרי הוא מעשר ראשון.</p> <p>מעשר ראשון</p>	הפרשת מעשר ראשון (עשירית ממה שנשאר אחרי הפרשת התרומה גדולה)
שייך לכהן. בזמנינו: עוטפים בנילון ומשליכים לאשפה	 <p>אותו אחד ממאה שעשיתיו מעשר ראשון - עשוי תרומת מעשר.</p> <p>תרומת מעשר</p>	הפרשת תרומת מעשר (עשירית מהמעשר ראשון)
מעשר שני צריך לאוכלו בירושלים ומעשר עני צריך לתת לעניים. בזמנינו: מעשר שני פודים ונשאר לבעלים. מעשר עני בטבל ודאי: נותנים לעניים. בספק טבל: נשאר לבעלים.	 <p>ומעשר שני בדרומו ואם צריך מעשר עני יהא מעשר עני בדרומו. הפרשת מעשר שני (בשנים א', ב', ד', ה' לשמיטה) או מעשר עני (בשנים ג', ו' לשמיטה)</p>	הפרשת מעשר שני או עני (עשירית ממה שנשאר אחרי הפרשת מעשר ראשון)
לאחר חילול מעשר שני הבעלים אוכלים את	ואם צריך מעשר שני הרי הוא מעשר	חילול מעשר

הפירות.	שני ומחולל הוא וחומשו על פרוטה במטבע שיחדתיה לחילול מעשר שני.	שני
---------	--	-----

עבודה בנושא תרומות ומעשרות

עבודה א'

א. תרומה גדולה:

1. מי נותן למי ? _____
2. מה עושים בה בזמן הזה מחמת קדושתה ? _____
3. מה שיעורה מהתורה ? _____
4. מה שיעורה מדרבנן ? _____
5. מה שיעורה בזמן הזה ? _____

ב. מעשר ראשון:

1. מי נותן למי ? _____
2. מה שיעורה ? _____
3. מה עושים בו כיום ? _____

ג. תרומת מעשר:

1. מי נותן למי ? _____
2. מה עושים בה בזמן הזה מחמת קדושתה ? _____
3. מה שיעורה ? _____

ד. מעשר שני:

1. מי מפרישו ולמי מיועד ? _____
2. מה עשו בו בזמן המקדש ? _____
3. מה עושים בו בזמן הזה ? _____
4. מהו שיעורו ? _____
5. באילו שנים נוהג ? _____

ה. מעשר עני:

1. מי נותן למי ? _____
2. מה שיעורו ? _____
3. באילו שנים נוהג ? _____

עבודה ב'

השלימו את הטבלאות לפי הפרטים המופיעים בתחתית הטבלאות:

טבלה 1:

בזמן הזה	בזמן שבית המקדש היה קיים	
		תרומה גדולה
		מעשר ראשון
		תרומת מעשר
		מעשר שני
		מעשר עני

- (1) נותנים לעני. (2) מחללים את הפירות על כסף. (3) נותנים לכהן.
 (4) אוכל בעצמו. (5) נותנים לעני. (6) עוטפים וזורקים.
 (7) נותנים ללוי. (8) עוטפים וזורקים. (9) הלוי נותן לכהן.
 (10) הישראלי אוכל בירושלים בקדושה.

טבלה 2:

מי מקבל	מי נותן	
		תרומה גדולה
		מעשר ראשון

		תרומת מעשר
		מעשר שני
		מעשר עני

- (1) הבעלים. (2) עני. (3) הבעלים.
 (4) לוי. (5) הבעלים. (6) לוי.
 (7) כהן. (8) הבעלים. (9) כהן.
 (10) הבעלים.

פרק ג'

מצוות התלויות בארץ - באדמת

ארץ ישראל

מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לארץ ישראל?
 וכי לאכול מפריה הוא צריך, או לשבוע מטובה הוא צריך?
 אלא אמר משה: הרבה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימים
 אלא בארץ ישראל,
 אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי.

(א) תרומות ומעשרות

מצות הפרשת תרומות ומעשרות שעסקנו בפרק הקודם נוהגת רק בפירות שגדלו באדמת ארץ ישראל.

(ב) הפרשת חלה

"והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה' ראשית
 עריסותיכם חלה תרימו תרומה כתרומת גורן כן תרימו
 אותה".

- א. מצות עשה מן התורה להפריש בארץ ישראל תרומה מעיסה העשויה מאחד מחמשת מיני דגן והיא נקראת "תרומת חלה".
- ב. לחם ועוגות שלא הופרשו מהם חלה אסורים באכילה בארץ ישראל ככל טבל.
- ג. בחוץ לארץ הפרשת חלה היא מדרבנן.
- ד. אין שיעור לגודל החלה שמפריש ואפילו כל שהוא פוטר את העיסה, אבל נוהגים להפריש "כזית".
- ה. גודל העיסה החייבת בחלה:
- ו. עיסה העשויה מכמות קמח של 2250 גרם (לשיטת החזון – איש) חייבת בהפרשה עם ברכה דהיינו שלפני ההפרשה יברך: "אשר קדשנו במצותיו וציונו להפריש חלה – תרומה". פחות מכמות זו – מפרישים בלי ברכה. לשיטת הגר"ח נאה שיעור העיסה החייבת בהפרשה עם ברכה הוא 1666 גרם.
- ז. עיסה העשויה מכמות קמח של 1.200 גרם חייבת בהפרשה אך בלי ברכה.
- ח. עיסה העשויה מכמות קמח פחות מ 1.200 גרם פטורה מהפרשת חלה.
- ט. יש להפריש את החלה מן הבצק, ואם לא הפריש מן הבצק- מפריש מן הפת או מהעוגה האפויה.
- י. את תרומת החלה יש לשרוף או לעוטפה בנייר ולהשליכה. (כפי שלמדנו לענין תרומה גדולה).
- יא. המנהג שנשים הן שמפרישות "חלה" – שמצוה זו נמסרה להן אך אם אין אשה – יפריש האיש.
- יב. נהגו הנשים ללוש שיעור "חלה" בערב שבת וחג כדי לקיים מצות חלה בערב שבת ויום טוב.

בעוון חלה אין ברכה באוצרות היין והשמן ומתוך כך
מארה משתלחת בשערים (במחירים) שמוכרים ביוקר
וזרעים זרעים ואחרים אוכלים.
ואם נותנים מתברכים שנאמר: (יחזקאל מ"ד) "וראשית
עריסותכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך".

(ג) ערלה

"וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם
ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא
יאכל".

- א. הנוטע עץ מאכל הריהו "ערלה" שלש שנים הראשונות מעת נטיעתו וכל הפירות הגדלים בו בשלש שנים אלו אסורים מן התורה באכילה ובהנאה, לאדם ולבהמה, וטעונים שריפה.
- ב. איו מונים את שלש השנים מיום נטיעת העץ עד מלאת שלש שנים מעת לעת אלא: אם נטע אילן 44 יום לפני ראש השנה (ט"ו באב) 14 יום להשרשה ולקליטת הנטיעה ועוד 30 יום בשנה הנחשבים לשנה- בראש השנה נחשב שעברה שנה ראשונה משנות הערלה ומונה עוד שתי שנות ערלה.
- ג. ראש השנה המחליף בין שנות הערלה לשנת ההיתר איננו אי תשרי אלא ט"ו בשבט וכל הפירות שחנטו קודם ט"ו בשבט של השנה הרביעית - עדיין ערלה הם.
- ד. הקליפות והגרעינים של פירות ערלה אסורים כמו הפירות, אך העלים והענפים אינם אסורים.
- ה. עקר אילן ונטעו בשנית עליו לחזור ולמנות שנות ערלה אך אם עקרו יחד אם גוש האדמה שמסביב שורשיו אין צריך למנות שוב.
- ו. אילן שנקצץ וחזר וגדל אם כשנקצץ לא נשאר טפח מגזעו מעל פני האדמה - חייב לחזור ולמנות שנות ערלה אך אם נשאר מגזעו טפח בולט מעל פני האדמה אין צריך למנות שוב.
- ז. אילן הגדל בעציץ בבית, אפילו אם העציץ אינו נקוב בתחתיתו חייב בערלה.
- ח. גם באילנות של גויים יש איסור ערלה.
- ט. ערלה בארץ ישראל אסורה מן התורה ובחוץ לארץ אסורה מהלכה למשה מסיני.
- י. ספק ערלה בארץ ישראל- אסור, בחוץ לארץ - מותר.
- יא. נתערבו פירות ערלה בשאר פירות- בארץ ישראל כל הפירות אסורים באכילה עד שיהיו בפירות המותרים פי 200 מפירות הערלה.
- יב. רבים הם סוגי האילנות שמניבים פירות בשנות הערלה, ולכן רבים פירות הערלה בשוק, ובעונות מסויימות הם מהווים רוב בשווקים, ויש להזהר בזה מאד. ועל כן יש לקנות רק מחנויות שיש להן תעודת הכשר שהפירות הנמכרים נקיים מחשש ערלה.
- יג. דין ערלה נוהג רק באילנות ולא בירקות.

(ד) נטע רבעי

"ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הילולים לה' "

(ויקרא י"ט)

- א. פירות הגדלים בשנה הרביעית (אחרי שנות הערלה) קדושים הם ונקראים "נטע רבעי".

- ב. בזמן בית המקדש היו מעלים אותם לירושלים ואוכלים אותם שם, ובזמן הזה פודים אותם על פרוטה כמו מעשר שני. ומברכים לפני הפדיון "אשר קדשנו במצוותיו וציונו על פדיון רבעי".
- ג. חישוב השנים של נטע רבעי הוא כחישוב שנות ערלה וכל הפירות שחנטו קודם ט"ו בשבט של השנה החמישית - הם נטע רבעי.
- ד. אסור בזמן הזה לאכול פירות רבעי לפני פדיונם.
- ה. יש דעות שנטע רבעי אינו נוהג בחו"ל אלא רק בכרם ויש דעות שבחוץ לארץ פודים רבעי בלי ברכה.
- ו. פירות רבעי פטורים מתרומות ומעשרות ומשאר מצוות התלויות בארץ.
- ז. בשנת השמיטה שפירות האילנות הפקר לכל - צריך לעשות סימן בפרדס שידעו הכל שהוא רבעי וצריך לפדותו.

(ה) מתנות עניים

1. פאה

"ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך לקצור".

(ויקרא י"ט)

- א. הקוצר את שדהו לא יקצור את כל השדה כולה אלא יניח מעט קמה לעניים בסוף השדה והחלק שמניח נקרא "פאה".
- ב. פאה נוהגת לא רק בשדה אלא אף באילנות וכשאוסף את פירותיהם מניח מעט לעניים. המקור לדין זה הוא מהפסוק (דברים כ"ד) "כי תחבוט זיתיך לא תפאר אחריו לגר ליתום ולאמנה יהיה". לא תפאר - לא תטול תפארתו. מכאן שמניחים פאה לאילן.
- ג. אם עבר וקצר את כל השדה - לוקח מעט ממה שקצר ונותנו לעניים.
- ד. מן התורה אין לפאה שיעור אבל מדרבנן צריך לתת לכל הפחות אחד משישים מהשדה, ומוסיף לפי גודל השדה ולפי רוב העניים ולפי ברכת הזרע וכל המוסיף על הפאה מוסיפים לו שכר.

2. לקט

"ולקט קצירך לא תלקט".

(ויקרא י"ט)

- א. כשקוצר שדהו לא ילקט את השיבולים הנופלות בשעת הקציר אלא יניח אותן לעניים.

ב. אם נפלה שיבולת אחת או שתיים- הרי הן לקט אך אם נפלו שלש שיבולים- רשאי בעל השדה לקחתן.

ג. מצות לקט נוהגת רק בתבואה.

3. פרט

"ופרט כרמך לא תלקט לעני ולגר תעזוב אותם".

(ויקרא י"ט)

א. אם בזמן הבציר נפרטו ענבים ונפלו מן האשכול- יניחם לעניים ולא ילקטם.

ב. גרגיר אחד או שניים – הרי הם פרט, יותר מכך אינו פרט ומותר לבעלים ללקטן.

ג. אם בזמן הבציר נפל לו אשכול ונפרטו ממנו הענבים- אינם פרט.

ד. פרט נוהג רק בכרם.

4. עוללות

"כי תבצור כרמך לא תעולל אחרוך לגר ליתום

ולאלמנה יהיה".

א. אסור לבצור אשכולות ענבים שהם עוללות אלא משאירם לעניים.

ב. מהן עוללות? אשכול קטן שאינו מעובה- שאין לו כתף (= שאין לו כתפיים, דהיינו שאין בו שריגים קטנים עם ענבים) ואין לו נטף (= שאין ענביו נוטפים זה על זה אלא גרגיריו מפוזרים).

ג. ולמה נקרא שמו עוללות? מפני שאשכול זה ביחס לשאר האשכולות כמוהו כעולל לאיש.

ד. כרם שכולו עוללות הרי הוא לעניים.

ה. מצות עוללות נוהגת רק בכרם.

5. שכחה

"כי תקצור קצירך בשדה ושכחת עמר בשדה לא תשוב

לקחתו לגר ליתום ולאלמנה יהיה למען יברכך ה'

אלוקיך בכל מעשה ידך.

כי תחבוט זיתד לא תפאר אחריד לגר ליתום ולאלמנה

א. המכין עומרים – חבילות של תבואה - בשדהו ושכח אלומה אחת בשדה לא יקחנה אלא יניחה לעניים.

ב. כמו כן אם שכח לקצור חלק מהשדה- לא ישוב לקצרו.

- ג. וכן אם שכח לקטוף אילן בין האילנות- לא ישוב לקוטפו.
 ד. מצות שכחה נוהגת בין באילנות, בין בתבואה ובין בכרם.

לסיכום:

- ⚡ ישנן 4 מתנות עניים בכרם: פרט, עוללות, פאה ושכחה.
 ⚡ ישנן 3 מתנות עניים בתבואה: לקט, שכחה, ופאה.
 ⚡ ישנן 2 מתנות עניים באילנות: שכחה, ופאה.

כל מתנות העניים הנ"ל נוהגות מהתורה רק בארץ ישראל, ובחוץ לארץ רק מדרבנן. ונוהגות גם בזמן הזה.

עבודה בנושא מצוות התלויות

בארץ

חלק א'

א. חלה

1. מאיזה גודל עיסה חייבים להפריש חלה א. עם ברכה. ב. בלי ברכה?

א. _____
 ב. _____

2. מהו שיעור החלה שצריך להפריש ?

3. מה עושים עם חלה ?

ב. ערלה

1. מה דינם של פירות ערלה ?

2. ממה יש להיזהר כשקונים פירות בשוק ?

ג. רבעי

1. מה היו עושים עם פירות הרבעי בזמן שבית המקדש היה קיים ?

2. מה עושים עם פירות הרבעי בזמנינו ?

עבודה בנושא מתנות עניים

מתחו קוים בין המתנה לבין פירושה :

המתנה	הפירוש
לקט	אשכול ענבים קטן שאינו מעובה שאין לו כתף ואין לו נטף
שכחה	ענבים בודדים, אחד או שניים, הנושרים בשעת הבציר
פאה	הקוצר שדה יניח מעט מהתבואה בקצה השדה.
פרט	אם שכח אלומה בשדה לא יקחנה.
עוללות	כשקוצר שדה לא ילקט שיבולים שנשרו בשעת הקצירה.

(1) ביכורים

"ראשית ביכורי אדמתך תביא בית ה' אלוקיך".

(שמות כ"ג)

- א. מצות עשה להביא בכורים למקדש ואינה נוהגת אלא בזמן שבית המקדש קיים, ובארץ ישראל בלבד.
- ב. כיצד מפרישים בכורים? יורד אדם לתוך שדהו ורואה תאנה שביכרה, אשכול ענבים שביכר, רימון שביכר, קושרם בגמי ואומר: "הרי אלו בכורים".
- ג. אין מביאים בכורים אלא מפירות האילן של שבעת המינים ומן המובחרים.
- ד. אין מביאים בכורים קודם לחג השבועות ולא אחרי חנוכה.
- ה. אין מביאים ביכורים מפירות שחנטו לפני ט"ו בשבט על פירות שחנטו אחרי ט"ו בשבט.
- ו. מהתורה אין שיעור לבכורים, אבל מדרבנן צריך להפריש אחד משישים.
- ז. נותנים את הבכורים לכהנים והם אוכלים אותם רק בבית המקדש.
- ח. הבכורים דינם כתרומה שאסורים באכילה למי שאינו כהן.
- ט. העשירים מביאים ביכוריהם בסלים של כסף וזהב והעניים בסלים פשוטים ואת הסלים והביכורים נותנים לכהנים.
- י. בזמן שבית המקדש היה קיים – היו מעלים את הביכורים לירושלים ברוב עם ובהדרת מלך, בתהלוכה גדולה, בפאר והדר ובכלי נגינה, וכל תושבי העיירות שבדרך לירושלים היו יוצאים לקראת מביאי הביכורים עד שהגיעו להר הבית. (מסכת ביכורים)

- א. מצות עשה לספור שבע פעמים שבע שנים, ומצות עשה לקדש את שנת החמישים.
- ב. שתי מצוות אלו מסורות לבית דין הגדול שהיה בירושלים בזמן המקדש בלבד.
- ג. מצות עשה לתקוע בשופר ביום הכיפורים של שנת היובל.
- ד. בזמן שהיובל נוהג העבדים יוצאים לחירות וכן השדות חוזרות לבעליהם הראשונים.
- ה. ביובל יש את אותם הדינים של שביית הארץ כמו בשמיטה: למלאכות, לאכילת הפירות ולביעור.
- ו. לעתיד לבוא יבנה בית המקדש, במהרה בימינו, ויחזרו ישראל למנות יובל.

(ט) הלכות כלאים

"שדך לא תזרע כלאים".

(ויקרא כ"ה)

1. כלאי זרעים:

- א. אסור מהתורה לזרוע בארץ ישראל שני מיני זרעים ביחד.
- ב. אם עבר זרע – אין הפירות נאסרים באכילה, אבל אסור להשאירם בשדה אלא חייב לעוקרם מיד.
- ג. וכמה יש להרחיק בין 2 מינים?
- בין שני מיני ירקות: טפח ומחצה (כ 15 ס"מ).
 - בין ירק לתבואה או לקטניות: 6 טפחים (כ 60 ס"מ).
- ד. אסור לזרוע 2 מינים אפילו בעציץ ואפילו שאינו נקוב.
- ה. אם עושה מחיצה בגובה עשרה טפחים (כמטר אחד) בין 2 המינים – אין אסור כלאים.
- ו. בחוץ לארץ מותר לזרוע כלאי זרעים.

2. כלאי אילנות:

אסור להרכיב 2 מינים שונים של אילנות פרי זה בזה.

- א. אסור להרכיב אילן פרי עם אילן סרק.
 ב. מותר להרכיב 2 מינים שונים של אילנות סרק זה בזה.
 ג. מותר להרכיב 2 אילנות פרי ממין אחד זה בזה.
 ד. אם כבר הורכבו 2 האילנות זה בזה – אסור להשאירם בשדה אלא חייבים לעוקרם מיד, והפירות מותרים באכילה.
 ה. מותר לנטוע אילנות ממינים שונים זה ליד זה ואין צורך להרחיק ביניהם כלום.

3. כלאי הכרם:

"לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש המלאה את הזרע
 אשר תזרע ותבואת הכרם".

(דברים כ"ב)

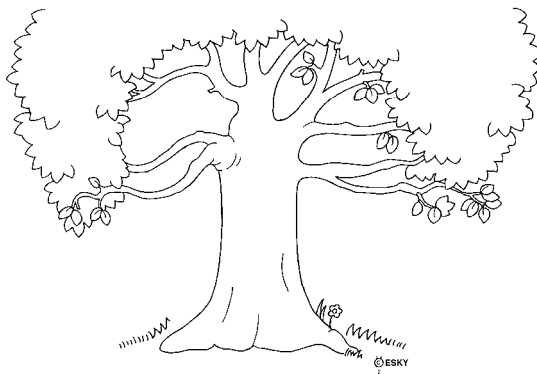
- א. אסור מהתורה לזרוע בארץ ישראל זרע תבואה או זרע ירק עם זרע גפן ביחד.
 ב. אם זרע – נאסרים 2 המינים באכילה ובהנאה.
 ג. אסור לזרוע תבואה או ירקות ליד גפן קיימת ואם עשה כן – נאסרו שניהם בהנאה.
 ד. וכמה יש להרחיק בניהם?
 • מגפנים בודדים – ששה טפחים (כ- 60 ס"מ)
 • מכרם (שהוא לפחות 5 גפנים: 2 שורות ישרות, אחת של 2 גפנים ואחת של 3 גפנים) – ארבע אמות (כ- 240 ס"מ)
 ה. מדרבנן אסור לזרוע כלאי הכרם גם בחו"ל, אבל מותר לזרוע שם בצד גפנים ואין צריך להרחיק כלום.
 הלכות רבות ישנן בכלאיים: כלאי זרעים, כלאי אילנות, כלאי הכרם, וצריך לעשות שאלת חכם כשזרוע או שותל בגינתו מינים שונים.

(י) הלכות חדש

"ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד
 הביאכם
 את קרבן אלוקיכם (העומר)".

"וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם
 ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא

- א. אסור לאכול מהתבואה החדשה עד הקרבת קרבן העומר ביום ט"ז ניסן (בזמן שבית המקדש היה קיים).
- ב. לפיכך אסור לאכול אחד מחמשת מיני דגן והם: חיטים, שעורים, כוסמין, שיבולת שועל, שיפון, לפני הקרבת העומר.
- ג. בזמן הזה, שאין עומר קרב, אסור לאכול תבואה חדשה לפני עבור יום ט"ז בניסן, כלומר: מותר בזמן הזה לאכול רק מי"ז ניסן ואילך.
- ד. כל תבואה שנשרשה בקרקע לפני יום ט"ז בניסן – הרי היא מותרת לאחר ט"ז בניסן.
- ה. כל תבואה שנשרשה בקרקע אחרי יום ט"ז בניסן – אסורה עד לאחר העומר הבא.

פרק ד'

הלכות ברכות

הקדמה:

כיוון שמהדרין בט"ו בשבת לאכול הרבה מיני פירות ויכול אדם לבוא לידי ספק ברכה או חס ושלום גם לידי ברכה לבטלה, לכן נעסוק מעט בדיני ברכות שידיעתם נחוצה תמיד.
(הלכות ברכות באריכות בחוברת נפרדת - "חוברת ברכות").

(א) ברכות ראשונות

- א. ברכת המוציא: על לחם העשוי מחמשת מיני דגן, וכן על עוגה שקבע עליה את סעודתו (כ-230 גרם).
- ב. ברכת בורא מיני מזונות: על תבשיל או מאפה שאינו לחם העשוי מחמשת מיני דגן, וכן על אורז.
- ג. ברכת בורא פרי הגפן: על יין או מיץ שנעשה מענבים ממש.

- ד. ברכת בורא פרי העץ: על פירות שגדלו על העץ. ומה נקרא עץ? כל צמח המניב פירות בשנה זו
 ובשנה אחרת מניב פירות חדשים על אותם הענפים.
- ה. ברכת בורא פרי האדמה: על כל דבר הגדל באדמה או על שיח שאינו עץ.
- ו. ברכת שהכל נהיה בדברו: על דבר שאינו גידולי קרקע כגון: בשר, דגים, חלב, מים, פטריות,
 וכן על פרי או ירק שהתרסק היטב ואיבד את צורתו.

כתב מורינו רבי חיים ויטאל:

עיקר רוח הקודש שזוכה האדם הוא ע"י שמברך ברכות

(ב) דיני קדימה בברכות

אם נמצאים לפניו מאכלים שונים שברכותיהם שונות ובדעתו לאכול מכולם עליו לברך עליהם
 כפי הסדר הבא:

- א. ברכת המוציא לחם מן הארץ.
- ב. ברכת בורא מיני מזונות.
- ג. ברכת בורא פרי הגפן.
- ד. ברכת בורא פרי העץ על שבעת המינים (בסדר הבא: 1. זיתים 2. תמרים 3. ענבים 4. תאנים 5. רימונים).
- ה. ברכת בורא פרי העץ על פירות שאינם משבעת המינים.
- ו. ברכת בורא פרי האדמה.
- ז. ברכת שהכל נהיה בדברו על מאכל.
- ח. ברכת שהכל נהיה בדברו על משקה.

זכור!!!

ש	א	ע	ג	ח
↓	↓	↓	↓	↓
שהכל	אדמה	עץ	גפן	מזונות

(ג) ברכות אחרונות

- א. ברכת המזון:

על לחם מברך ברכת המזון המורכבת מ- 4 ברכות :

מהתורה	{	1. ברכת הזן את הכל.
		2. ברכת על הארץ ועל המזון.
		3. ברכת בונה ברחמיו ירושלים.
מדרבנן	{	4. ברכת הטוב והמטיב.

אמר רב נחמן :

◀ משה תיקן לישראל ברכת הזן את הכל בשעה שירד להם המן.

◀ יהושע תיקן להם ברכת הארץ בשעה שנכנסו לארץ.

◀ דוד ושלמה תיקנו ברכת בונה ירושלים, דוד

תיקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך,

ושלמה תיקן על הבית הגדול והקדוש.

ב. ברכת מעין שלש:

1. על מיני מאפה ותבשילים העשויים מחמשת מיני דגן וברכתם הראשונה היתה בורא מיני מזונות. (חוץ מאורז שמברך בתחילה מזונות ולבסוף בורא נפשות).

2. על יין ועל מיץ ענבים טבעי (ולא משקה ענבים).

3. על פירות משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל.

(על מאפה- "על המחיה". על יין ומיץ ענבים- "על הגפן" ועל פירות- "על הפירות")

ג. ברכת בורא נפשות:

1. על כל מאכל או משקה שברכתו הראשונה היתה שהכל נהיה בדברו.

2. על ירקות ועל פירות שאינם משבעת המינים.

(ד) שיעורי ברכות

1. ברכה ראשונה חייב לברך אפילו אם אוכל כלשהו.

2. ברכה אחרונה חייב לברך רק אם אכל שיעור כ"זית" (כ – 30 גרם) בזמן של "כדי אכילת פרס" (בין 4 ל-9 דקות).

3. ברכה אחרונה על משקה חייב לברך רק אם שתה שיעור של "רביעית" הלוג.

רביעית

לדיעה א':
86 גרם
כגימטריה של
המילה כו"ס.
לדיעה ב':
150 גרם
כגימטריה של

כזית

מאכל בנפח
(בגודל) של
קופסת גפרורים
מצויה.
(כ - 30 גרם)

עבודה

השלם את הטבלה הבאה:

ברכה ראשונה	ברכה אחרונה (אם אכל כשיעור ברכה אחרונה)	המאכל
		1. אבטיח
		2. אננס
		3. אפרסק
		4. אשכולית
		5. ביגלה
		6. ביסלי
		7. בננה
		8. ופלה
		9. זית

		יין	.10
		מילון	.11
		מים	.12
		מיץ ענבים טבעי	.13
		מיץ תפוזים	.14
		מלפפון	.15
		עגבניה	.16
		עוגה	.17
		פיתה	.18
		פלפל	.19
		שזיף	.20
		תאנה	.21
		תירס	.22
		תמר	.23
		תפוז	.24
		תפוח עץ	.25

שאלות

1. היו לפניו: עוגה ויין – על מה יברך קודם ?

2. היו לפניו: גזר ותפוח עץ - על מה יברך קודם ?

3. היו לפניו: בייגלה וארטיק - על מה יברך קודם ?

4. היו לפניו: ופלה ומלפפון - על מה יברך קודם ?

5. היו לפניו: יין, סוכריה, תפוז, עגבניה – כתוב את סדר הברכות!

6. היו לפניו: איגלו, ביסקויט, קלמנטינה, פלפל – כתוב את סדר הברכות!
